

STOPP UTNYTTTELSEN!

– *Et dramaopplegg for ungdom om moderne slaveri med vekt på utnyttelse i tekstilbransjen*

Utviklet i anledning
Global uke mot moderne slaveri
av Maj Helene Bekkevold
i samarbeid med Norges Kristne Råd

FORORD

Det er en underkommunisert realitet at millioner av mennesker blir grovt utnyttet og må leve under slaverilignende vilkår midt i vår tid. Noen må arbeide for en lønn de ikke kan leve av, andre tvinges til å gjøre ting de ikke vil. Er ikke slaveriet forbi? Hvorfor er verden slik? Hva kan vi gjøre?

Behovet for kunnskap om moderne slaveri er stort, og vi trenger handlingsalternativer for hva vi kan gjøre - både som enkeltmennesker og som fellesskap. Skal vi klare å bekjempe denne uretten trenger alle - både unge, voksne og eldre - å vite om det som foregår og hva vi kan gjøre med det.

Derfor har dramapedagog Maj Helene Bekkevold i samarbeid med Norges Kristne Råd utarbeidet «Stopp utnyttelsen!», et dramaopplegg for ungdom mellom 14 og 20 år om moderne slaveri med vekt på utnyttelse i tekstilbransjen. Det er utviklet med støtte fra Norad og Justis- og beredskapsdepartementet. Målet med verktøyet er å bevisstgjøre de unge gjennom bruk av drama som metode, og engasjere dem til å bli en del av løsningen.

Vi kjøper altfor mye klær i Norge, og vi skal ha nyeste mote, billigst mulig. Tekstilbransjen gir arbeid og inntekt til mange mennesker som trenger det, men vårt enorme forbruk har også en mørk skyggeside: arbeidere utnyttes og overproduksjon ødelegger natur og klima. Vet du om noe av det du eier eller klærne du går med, er laget av mennesker under slaverilignende vilkår? Finnes det noe vi kan gjøre sammen for å bekjempe grov utnyttelse i klesproduksjonen – og i andre industrier vi er avhengige av? Finnes det en mer bærekraftig måte å leve på? Vi vet at den finnes og vi ser at positiv endring allerede skjer. Men også at det er et godt stykke vei igjen å gå.

Gjennom dramaøvelsene får ungdommer mulighet til å trække inn i noen andres sko og oppleve hvordan verden ser ut fra et annet ståsted. De skal ikke pålegges et ansvar vi voksne primært har, men det er vårt håp at verktøyet vil fremme egenrefleksjon, nestekjærlighet og engasjement for en mer rettferdig verden på deres vei inn i voksenlivet.

Vi oppfordrer deg og ungdomsgruppa til å bli med! Fordi hvert menneske er skapt i Guds bilde og har rett til å leve i verdighet og frihet. Det er viktig og riktig å gjøre noe for å få slutt på utnyttelsen av våre medmennesker. Ingen må utelates, som det heter i mottoet for bærekraftsmålene, og alle må vi med i arbeidet for en bærekraftig framtid. Gi de unge relevant kunnskap og positiv handlingskompetanse.

Erhard Hermansen
Generalsekretær, Norges Kristne Råd

Naomi Curwen
Leder, Styringsgruppa for Global uke mot moderne slaveri

TIL LEDER/ARRANGØR FOR GJENNOMFØRINGEN

I dette heftet beskrives et dramaopplegg for ungdom utviklet av Maj Helene Bekkevold i samarbeid med Norges Kristne Råd i anledning Global Uke mot moderne slaveri.

Dramaopplegget har som mål å bevisstgjøre ungdom om moderne slaveri gjennom bruk av drama som metode, og engasjere dem til å bli en del av løsningen.

Ved hjelp av opplegget vil deltakerne få kjennskap til:

Hva moderne slaveri er
Hvorfor det skjer
Hvordan det kan oppleves
Hvordan vi kan bekjempe det
Utnyttelse i tekstilbransjen

PRAKTISK INFORMASJON:

- Dramaopplegget har en varighet på 2,5 timer, men kan også kortes ned til 1,5 time.
- Passer for målgruppen 14 til 20 år
- Passer for en gruppe på 10 til 30 deltakere
- Man trenger et stort rom, uten faste stoler og med stor nok plass til å jobbe i grupper og sitte i ring.
- Det er viktig at du leser «forberedelser og tips til leder» på side 9 før du setter i gang.
- Ønsker du veiledning i forbindelse med bruk av opplegget eller få det utført av dramapedagog, kontakt Norges Kristne Råd, post@norkr.no eller dramapedagog Maj Helene Bekkevold, dramapedagog.mhb@gmail.com.

INNHALDSFORTEGNELSE

Dramaopplegget – kort forklart	5
Tidsbruk	6
Hvorfor bruke drama som metode?	8
Forberedelser og tips til lederen	9
Spørsmål å stille seg før man går igang	11
DRAMAOPPLEGGET	12
Oppvarming	12
Introduksjon	12
Oppvarmingslek	12
Statusøvelse	13
Frysbildelek – Esel	13
Frysbildeøvelse – Fryse på stikkord	14
Overgang: Spørsmål om sårbarhet	14
Vurderingsøvelser	15
Hvordan lede vurderingsøvelser	15
Innledning	15
Felles frysbilder	22
Hoveddel: Utnyttelse i tekstilbransjen	23
Linjeøvelse	23
Rollespill «En t-skjortes reise»	23
Refleksjonsdel	25
Løsningsforslag – fra antibilde til idealbilde	26
Hjørneøvelse	28
Avslutning	30
Hvordan bekjempe moderne slaveri?	30
Refleksjon i plenum	30
Gruppeoppgave	31
Eksempler på hvordan bekjempe moderne slaveri	31
Frysbildeøvelser	31
Evaluering og viktig informasjon	33
Visning for andre	33
Sluttord	35
Vedlegg	
Noen kjennetegn på moderne slaveri	
Ressurser	
Hjelpetelefoner	
Ressurssider og hefter	
Rollespill: «En t-skjortes reise» – til utdeling	
Spørsmål til utdeling	

DRAMAOPPLEGGET – KORT FORKLART

Dramaopplegget starter med oppvarming, som er viktig for å gjøre deltakerne fortrolig med dramaformen og tryggere på de andre deltakerne. Oppvarmingen inneholder blant annet dramaøvelser der de lærer om kroppsspråk ved bruk av lek og frysbilder. Dette er viktig som forberedelse til senere øvelser.

Deretter følger vurderingsøvelser som gir introduksjon til tematikken moderne slaveri. I vurderingsøvelsene blir deltakerne stilt overfor valg som de må ta stilling til ved å flytte seg fysisk i rommet. Læringen skjer i refleksjon og samtale rundt spørsmålene, der lederen legger til fakta og synspunkter underveis. Etterpå følger en frysbylde-øvelse der deltakerne får konkretisere tematikken med kroppen.

Hoveddelen inneholder et rollespill om utnyttelsen i tekstilbransjen. Her spiller deltakerne ut de forskjellige leddene bakover i produksjonskjeden; fra å kjøpe en t-skjorte til å være den som syr. Deretter får deltakerne gjennom bruk av bilde-teater mulighet til å teste ut ulike løsninger for å gjøre industrien mer rettferdig. Deltakerne får også bearbeidet informasjonen med hjelp av refleksjonsspørsmål og vurderingsøvelser.

I avslutningen utfordres deltakerne til å finne konkrete handlingsalternativer til hvordan vi kan bekjempe moderne slaveri og utnyttelsen i tekstilbransjen. Til slutt er det en kort visning som oppsummerer det hele og som belyser håpet.

TIDSBRUK

Denne oversikten kan være nyttig å bruke underveis i opplegget så du ser hva som kommer når.

ORDINÆR VERSJON, RUNDT 2,5 TIMER

Ca. 140–155 min med 10 min pause, gjerne legg til flere pauser ved behov.

Under ser du to versjoner av dramaopplegget. En ordinær versjon som kan forlenges, og en kortversjon som inneholder det man må ha med for å få et helhetlig opplegg. Akkurat hvor lang tid øvelsene tar vil variere fra gruppe til gruppe, men du vil se et anslag i hver øvelse. Du kan legge til og trekke fra underveis i ditt opplegg så lenge du har med de viktigste øvelsene. Disse er markert med en rød prikk. ●

TID	HVA
ca. 35 min	Oppvarmning <ul style="list-style-type: none"> • Introduksjon 5 min • Oppvarmingslek 5 min • Statusøvelse 10 min • Frysbyldelek 5 min • Frysbyldeøvelse 10 min
20–30 min	Vurderingsøvelser
5–10 min	Fullføre bildet
Her har det gått ca 60–75 min	
10 min	Pause
35–45 min	Hoveddel <ul style="list-style-type: none"> • Linjeøvelse 5 min • Rollespill: «En t-skjortes reise» 10 min • Refleksjon 5 min • Løsningsforslag 15–20 min • Hjørneøvelse 5 min
Her har det gått ca 110–120 min	
	Avslutning <ul style="list-style-type: none"> • Gruppeoppgave 15–20 min • Visnings 5 min • Evaluering og viktig info til slutt 5 min
Her har det gått ca 140–155 min <p>Hvis du i tillegg vil forberede en visning for andre, må du regne med 20 min ekstra.</p>	

KORTVERSJON, CA 1–1,5 TIMER

Ca. 140–155 min med 10 min pause,
 gjerne legg til flere pauser ved behov.

TID	HVA
15 min	Oppvarming <ul style="list-style-type: none"> • Introduksjon 5 min • Frysбилdelek 5 min • Frysбилdeøvelse 5 min
20 min	Vurderingsøvelser
Her har det gått ca 30–40 min	
	Hoveddel <ul style="list-style-type: none"> • Rollespill: «En t-skjortes reise» 10 min • Refleksjon 5 min • Løsningsforslag 10 min
Her har det gått ca 60 min	
	Avslutning <ul style="list-style-type: none"> • Refleksjon i plenum 10 min • Visning 3 min • Evaluering og viktig info til slutt 2 min
Her har det gått ca 75–85 min	

SMAKSPRØVER, 35–40 MIN

Disse versjonene anbefales
 kun om gruppen er trygge på
 hverandre og er relativt modne
 for alderen. Dette er hvis du kun
 ønsker å gi deltakerne en liten
 smaksprøve av dramaopplegget.

TID	HVA
35–45 min	1. Fokus på tematikk og refleksjon <ul style="list-style-type: none"> • Introduksjon 2 min • Vurderingsøvelser (4 eller 6 stk.) 20–30 min • Felles frysбилde 5–10 min • Avslutning – refleksjon i plenum, spørsmål b og d 5 min
35–45 min	2. Fokus på tematikk og refleksjon <ul style="list-style-type: none"> • Introduksjon 2 min • Rollespill «En t-skjortes reise» 10 min • Refleksjonsdel – hvem har ansvar 5 min • Avslutning – gruppeoppgave – 10–20 min

HVORFOR BRUKE DRAMA SOM METODE?

Drama og teater handler om så mye mer enn å lage et vellykket skuespill eller bli en god skuespiller. Drama som metode gir mennesker en arena til å utvikle seg, få ny innsikt og utvide sin forståelse av hva som er mulig. Det finnes mange måter å anvende drama og teater på. I dette opplegget brukes drama som en pedagogisk metode for å formidle kunnskap om og skape engasjement rundt moderne slaveri. Dramaopplegget benytter seg av teaterformen «bildeteater», som er en av flere teaterformer utviklet av dramapedagogen Augusto Boal¹. Boal sitt teater handler om å øve seg på virkeligheten. Man får mulighet til å tråkke inn i andres sko og oppleve hvordan verden ser ut fra et annet ståsted. Den praktiske tilnærmingen har potensial til å vekke interesser for temaer man ikke trodde (visste?) man var interessert i. Den kan igangsette refleksjonsprosesser, gi ny innsikt og utløse nye handle- og tenkesett. Som et kinesisk ordtak sier: "Jeg gjør det og forstår." Ifølge Boal er det bare gjennom egen handling at en oppnår virkelig innsikt. Dramaformen har som mål «å vise konkret farbare veier fra en vond og vanskelig virkelighet fram mot den virkelighet vi ønsker å skape»². Slik vil verktøyet på sitt beste kunne utruste deltakerne til å være den forandringen de selv ønsker å se i verden.

¹ https://no.wikipedia.org/wiki/Augusto_Boal

² Engelstad A. (1989). De undertrykte teater. s.43.

FORBEREDELSE OG TIPS TIL LEDEREN

I dramaopplegget er dramaøvelser og tematikk om moderne slaveri knyttet sammen. For å lykkes godt som leder i dramapedagogiske øvelser, er det viktig å være trygg på hvordan formidle øvelsene og være kjent med tematikken man skal formidle.

Her er noen tips som kan hjelpe deg å lykkes:

1. LESE SEG OPP OG ØVE INN

Det er viktig å ha satt seg godt inn i og ha en god forståelse av hvordan lede opplegget før man går i gang. Det går bra å bruke manus og se på ark eller skjerm underveis, men hvis man gjør det for mye, er det lettere for deltakerne å bli distraheret. Har du satt deg godt inn i tematikken, vet hva som skal skje når og hvordan, vil deltakerne lettere føle seg trygge og bli engasjerte. Underveis i dramaopplegget vil du se at det står forslag til hva du som leder kan si for å forklare øvelser eller for å få frem viktige poeng. Dette er ment til å være forslag. Det er ikke nødvendig å øve det inn ordrett, men det er en fordel å lære seg innholdet godt.

En måte å øve inn opplegget på er å se det for seg i rommet. Noen øvelser gjøres i ring, andre i grupper. Ved å se det for seg kan du mentalt øve inn hvilke øvelser som kommer etter hverandre. Det er også lurt å øve det inn ved å lese det høyt for deg selv eller foran andre.

Før man går i gang, er det viktig å ha satt seg inn i det tematiske om moderne slaveri. Du finner noe i dette heftet, men du kan også fordype deg mer om du ønsker det. Se vedlegg under ressurser. Hvis du kan få med deg ressurspersoner på moderne slaveri til å delta og kommentere underveis, kan det være svært givende. Dramaopplegget er ikke lagt opp til at lederen skal holde lange taler om moderne slaveri. Men den skal formidle noe fakta mellom øvelsene, og legge til det som ikke nevnes av deltakerne. Mye av læringen skjer gjennom refleksjon og samtale.

2. VÆR FLERE VOKSNE TIL STEDE

Det er ikke til å legge skjul på at tematikken er dyster og kan være overveldende. Vær oppmerksom på at det potensielt kan føre til reaksjoner hos enkelte. Vi anbefaler å ha med en eller to trygge voksne som kan være til støtte og hjelp for både deg og deltakerne underveis. Slik kan eventuelle avbrytelser eller reaksjoner håndteres av noen andre enn deg som leder opplegget. Det kan være vanskelig å vite om det er deltakere som har vært utsatt for krenkelser, og som blir trigget av tematikken om sårbarhet og undertrykkelse. Hvis du vet det er mange som har et vanskelig forhold til dette, er det ikke sikkert det er lurt å gjennomføre.

Hvis det er mulig å få tak i ressurspersoner med kompetanse eller erfaring i møte med ungdom og krevende tema, er det en stor fordel å samarbeide med disse. Det kan for eksempel være en diakon, sjelesørger, helsesykepleier, psykolog eller prest. Det er også et stort pluss hvis noen som har fagkompetanse på menneskehandel og moderne slaveri kan bidra inn i opplegget og svare på spørsmål. Dramaopplegget i seg selv er lagt opp til å kunne gjennomføres uten fagpersoner.

Det er viktig å formidle til deltakerne at de kan snakke med en trygg voksen dersom de kjenner at noe er vanskelig. Se forslaget under «Evaluering og viktig informasjon» på side 33. I «Vedlegg» bakerst i heftet finnes informasjon om ulike hjelpeinstanser og nødtelefoner. Mot slutten av samlingen kan du opplyse om disse konkret slik beskrevet i avslutningen.

3. VÆRE EN TYDELIG LEDER

Når det kommer til å lede dramaøvelser, er lederen tilrettelegger og veileder. Den må lytte til, anerkjenne og vise respekt for hver av deltakerne. Hvis deltakerne opplever at de blir respektert, blir de tryggere på situasjonen og gruppen. Lederen må forklare øvelsene tydelig, og la deltakerne være skapende innenfor de rammene som er satt. Prøv å holde en balanse mellom å gi rom for feil, men vær også tydelig med grenser, f.eks. i forhold til bråk og tidsrammer.

Et godt tips for å få gruppen til å bli rolig om det er for mye støy, er å sette regler helt i starten. Et forslag er å si til deltakerne at når du begynner å telle ned fra 5, forventer du at det er rolig innen du har telt ned. På den måten gir du dem rom for å avslutte en samtale/øvelse, og de vet på forhånd at dette er en forventning og nødvendighet for å få fremgang i opplegget.

4. TILPASSE UNDERVEIS

En viktig del av lederrollen er å tilpasse underveis. Det dukker fort opp uforutsette ting og alle grupper er forskjellige. Derfor er det viktig å følge med på klokka og deltakerne og tilpasse deretter. Iblant kan man oppleve at en øvelse treffer en nerve og fører til mye engasjement. Da kan man vurdere å tillate at denne delen trekker ut i tid, og heller kutte litt på en annen del av opplegget. Hvis du ser at du ikke rekker alle øvelsene f.eks. i oppvarmingsdelen, er det lurt å hoppe videre til neste del eller korte ned på lengden på øvelsen. De delene som er viktigst å få med, er merket med **rød prikk**. Det anbefales uansett å sette av god tid for maksimalt utbytte. Se «Tidsbruk» for å velge hvilken versjon du har tid til, og vurder hvilke du eventuelt kan hoppe over eller legge til. Det står på hver øvelse hvor lang tid den kan ta.

5. IVARETA DELTAKERNE

Sjenerte deltakere: Noen deltakere skiller seg ut ved å være veldig reserverte og sjenerte. Det kan være de som ikke snakker høyest, som er forsiktig med å si sin mening eller si noe som helst. En sjenert deltaker kan virke ubekvem eller flau over å bli lagt merke til. Det er viktig å ikke glemme slike personer. De, som alle andre, trenger også å bli sett og anerkjent. De trenger også å bli gitt rom for å delta, men på vilkår som kjennes trygge og forutsigbare. Du kan for eksempel forsikre deg ekstra om at slike personer vet hva de går til. Kanskje du kan snakke sammen med dem i forkant. Under selve opplegget er det viktig å respektere at det er greit å ikke ville si noe høyt. Men ikke glem dem bort av den grunn! Det er fint å gi alle de samme utfordringene - det kan oppleves myndiggjørende. Men vær sensitiv og følg med på kroppsspråk og reaksjoner. La sjenerte deltakere få mye skryt for det lille de gjør, men ikke nødvendigvis foran alle. Det kan også være av stor betydning å ha øye-kontakt og få høre «bra jobbet!» eller «jeg satte pris på at du deltok, takk at du var med!».

Utadvendte deltakere: Noen deltakere er de som tilsynelatende alltid elsker å bli sett, er rask med å ta ordet, og har mye på hjertet. Disse personene er ofte en stor ressurs og kan åpne opp samtalene med sine mange synspunkter. Noen ganger kan en leder likevel oppleve at slike personer kan ta for mye plass og trenge litt vei-ledning og grenser. Det er viktig at du som leder viser at du setter oppriktig pris på alles synspunkter. Men at du på samme tid setter grenser, slik at ikke deltakere stjeler tid og fokus på bekostning av de andre og hindrer fremdriften i opplegget. Det kan du gjøre ved å ha klare og tydelige, men anerkjennende setninger som: «Tusen takk

for ditt innspill! Nå vil jeg høre fra noen andre også» eller «Det er spennende å høre tankene dine, du har mye å bidra med. Men nå må vi videre i programmet.» eller «Vi har dessverre kun tid til en kort kommentar, går det bra?» før du gir personen ordet.

6. ENDE GODT!

På grunn av den mørke tematikken er det spesielt viktig at man ender på et godt «sted»: At deltakerne ser at det er håp i mørket, at de kjenner seg oppmuntret til å være med å utgjøre en endring og ikke blir uforholdsmessig nedtyngt over alvor av problemet. Det er ikke deres ansvar alene å redde verden! For å legge til rette for dette, er det viktig å sette av god tid til avslutningen som har fokus på løsninger og tilbakemeldinger og håpet. I tillegg, som nevnt, kan det være lurt å være flere i rommet for å fange opp eventuelle behov, eller få hjelp fra ressurspersoner som kan snakke med deltakere i etterkant.

SPØRSMÅL Å STILLE SEG FØR MAN GÅR IGANG:

- Hvor godt kjenner deltakerne hverandre? Kan de hverandres navn?
- Hvor trygge er de på hverandre og deg?
- Hvor aktiv og deltakende er gruppen vanligvis?
- Hvor mye erfaring har de med dramaleker og -øvelser?
- Har du lest gjennom alt og forberedt deg godt?
- Er nødvendige papirer skrevet ut og klippet opp på forhånd?
- Har du gjort klart rommet så det er nok gulvplass og minst mulig forstyrrelser?
- Har du spurt ressurspersoner eller andre trygge voksne om å være til stede for hjelp og støtte under opplegget?

DRAMAOPPLEGGET

OPPVARMING

En god start er viktig for å danne et godt fundament for videre øvelser. Oppvarmingen har som mål å gjøre de som er til stede i rommet fortrolige med drama som arbeidsform og med hverandre, bygge fellesskapsfølelse, trygghet og tillit. Den skal også hjelpe deltakerne til å komme på rett spor, fysisk og mentalt.

INTRODUKSJON

Tid:
5 min

Hvorfor:
Forventningsavklaring, introduksjon av målet og læringsmetodene, samlende, rolig start.

Leder innleder:

I løpet av de neste 1,5 timene er målet at dere får vite mer om hva moderne slaveri er, hvordan det kan oppleves og hva vi kan gjøre for å bekjempe det.

For å sette oss inn i temaet skal vi bruke dramaøvelser. Det er ikke som å spille et teaterstykke, men er en annerledes og utforskende måte å lære på. Det er lov å si ifra hvis noe føles for ubehagelig å være med på. Men jeg håper du vil være med og prøve å utfordre deg selv litt ekstra. For at vi skal komme gjennom alt, forventer jeg at dere er stille når jeg prater og forklarer øvelser.

Still spørsmålet:

- Hvor mye vet dere om moderne slaveri – på en skala fra 1 til 5, der 1 er ingenting og 5 er mye?

(Ta en runde og la de eventuelt si navnene sine også)

OPPVARMINGSLEK

Tid:
5 min

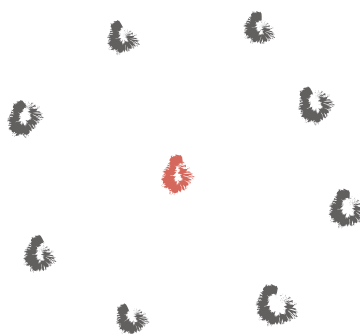
Hvorfor:
Skape fellesskapsfølelse, bli sett, få opp energien, bryte isen, bli bedre kjent.

«Sola skinner på».

Deltakerne sitter på stoler i en ring. En stol mangler, slik at en person må stå i midten. Personen sier «solen skinner på alle som har...» og finner på resten av setningen. F.eks. «...alle som har pusset tennene i dag». Alle (som har pusset tennene) må da finne seg en ny plass i ringen. Den som blir stående til sist starter på ny og sier «sola skinner på...»

Tips: Man kan også legge til at om de som sitter får en ledig plass på sin høyre side, kan de sette seg der for å gjøre det vanskeligere for de som skal finne en plass å sitte.

Tips 2: Leken kan fungere uten stoler også. La deltakerne stå med en liten gjenstand mellom bena som markerer plassen de står på.

NB: En person som går inn i ringen, kan ikke gå tilbake til samme stedet den satt/stod på.

STATUSØVELSE

Tid:
10 min

Hvorfor:
Øve på rollespill, bli oppmerksom hva maktforskjeller gjør med enkeltpersoner og grupper, få en opplevelse av å bli behandlet etter lav eller høy status.

Du trenger:
En kortstokk med ett kort til hver deltaker. Pass på at de laveste og høyeste tallene er med.

Si til deltakerne at de skal få ett kort hver som de ikke skal se på, men holde synlig med bildesiden frem på panna si. «A» regnes som den med høyest status og «2» regnes som den med lavest status. Spør deltakerne om hvem som ofte bli sett på som høy og lav status i samfunnet i dag, slik at de kan se det klarere for seg.

Del ut et kort til hver, gi tegn til at de kan begynne å gå rundt i rommet og behandle hverandre etter den statusen kortene viser.

Etter hvert kan du gi en oppgave til en med høy status og en med lav status om at de skal invitere folk hjem på middagsselskap, og se hva som skjer.

Etter noen minutter ber du alle om å stille seg på linje etter den statusen de tror de har.

Spør alle deltakerne hvilket tall de tror de har før du lar dem se på kortet. Spør enkelte om hvorfor de gjettet det de gjorde.

Spør deretter alle om hvordan øvelsen opplevdes.

FRYSBILDEØVELSER – ESEL

Tid:
5 min

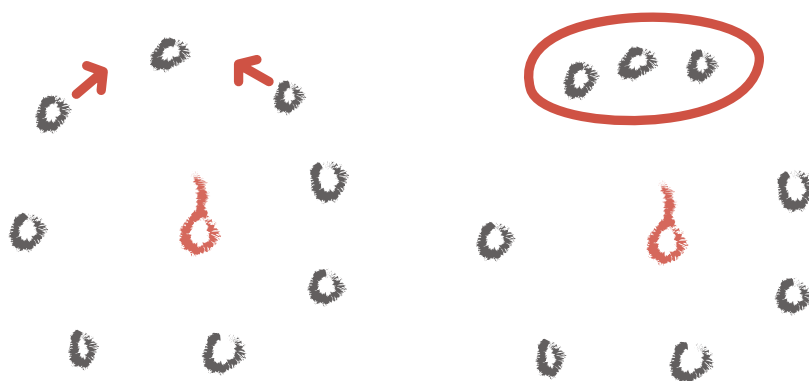
Hvorfor:
Bli trygg på frysbilder, øve improvisasjon og samarbeid.

Tips: Øv inn de tre første stikkordene først, så alle er enig om hvordan de skal vises. Gjør de oppmerksom på at «Esel» betyr å stå helt stille i frys. Gi ros underveis på bildene de viser.

Deltakerne står i en sirkel. Leder står i midten og peker på en person og sier ett av fire stikkord. Da skal de to på høyre og venstre side av den utpekte personen bli med og danne et frysbylde av stikkordet. Leder teller høyt ned fra fem til en, og innen da skal deltakerne stå i frys som stikkordet. Når «Esel» sies, skal de tre personene stå helt stille. Om de beveger på seg, eller ikke likner på stikkordet de har fått, må personen i midten inn i sirkelen og være den som peker. Dette kan den som peker avgjøre.

Stikkord:

- Vaskemaskin
- Pølse i brød
- Luftballong
- Esel

1

2

**FRYSBILDEØVELSER –
FRYSE PÅ STIKKORD**

Tid:
10 min

Hvorfor:
Bli trygg på frys bilder,
øve på improvisasjon,
tørre å vise for hverandre,
komme inn på tematikk, tolke.

Stikkord:

Glad
Trist
Sint
Redd
Overrasket
Lykkelig
I barnehagen
På sykehuset
I retten
I fengsel
Undertrykt
Urettferdighet
Frihet
Sårbar
Protest
Kjendis og paparazzi
Fattig og rik
Politi og røver
Slave og slaveeier

En «tanke-replikk» er en følelse eller tanke som passer til rollen. Det kan være et ord eller en setning. Kom gjerne med eksempler om de ikke selv kommer på noe. Dette er viktig å ha med fordi det skal brukes senere.

Deltakerne står i ring. Leder står i midten og peker på en person og sier et stikkord. Da skal de to på høyre og venstre side av personen bli med og danne et frys bilde av stikkordet. Innen leder har telt ned fra 5 skal deltakerne stå i frys. Etter de har vist dette, gir du et nytt stikkord til de neste tre i ringen. Se stikkord i listen under. Start gjerne i en ende av ringen, så du vet at alle får prøvd seg. Gi ros underveis og kommenter det du ser. Det er viktig at de står helt stille som en «statue» når de viser frys bildet.

En annen versjon. Hvis deltakerne er usikre på hverandre og/eller på dramaøvelser kan denne versjonen være lettere: Deltakerne står på to linjer mot hverandre (eller tre, hvis de er mange). Den første gruppen starter med ryggen til, og idet lederen teller ned fra 3 og sier stikkordet, hopper de rundt, og fryser som det stikkordet beskriver. Vis gjerne selv først, ved å stå med ryggen til og si «1,2,3 17.mai!» deretter hoppe rundt og fryse i en posisjon som minner deg om 17. mai.

Du kan bruke alle stikkordene, eller plukke ut de som passer, men la det siste frys bilde være «slave og slaveeier».

OVERGANG: SPØRSMÅL OM SÅRBARHET

La «Slave og slaveeier» være det siste bildet og be dem stå i frys en stund. Dette bildet skal deltakerne gå dypere inn i og sammen lage «tanke-replikk».

Still spørsmål til deltakerne:

- Hva skjer her?
- Hva tenker eller føler den som blir undertrykt?
- Hva tenker eller føler den som undertrykker?

La de som står i frys som slave og slaveeier si en «tanke-replikk» imens de står i frys bilde. Deretter sier du de kan slippe opp og gå tilbake.

Leder deler:

Dette var et eksempel på en person som blir utnyttet i slaveri. Å holde andre i slaverilignende tvang, eller å utnytte andre grovt som i vår tids slaveri, er i dag et menneskerettighetsbrudd. Noen tror at slaveriet hører historiebøkene til, men finnes flere mennesker i slaveri i dag enn noen gang. Det høres kanskje fjernt ut, men det er nærmere enn vi tror. Det er viktig å presisere at begrepet «slave» er utdatert og upassende, for ingen eier egentlig et annet menneske. Å være bevisst over dette kan bidra til å snu tankegangen og anerkjenne alle mennesker som like verdifulle. Vi kan heller si "mennesker utnyttet i slaveri."

Menneskene som blir utnyttet, befinner seg ofte i sårbare livssituasjoner. Å være i en situasjon der man kjenner seg sårbar, er noe vi alle har opplevd. Det kan være når vi har det vondt, er syke og føler oss svake. Det kan være om vi ikke føler oss trygge, blir utestengt eller ikke inkludert. Det kan være når man ikke får ting til eller når man skal gjøre noe nytt. I møte med noen som har mer makt eller høyere status kan man også kjenne seg sårbar.

Still spørsmålet: Når kan man oppleve å være i en sårbar situasjon? La de snakke med personen på siden av seg, spør deretter om noen vil dele i plenum.

DRAMAOPPLEGGET:

VURDERINGSØVELSER

HVORDAN LEDE VURDERINGSØVELSER

Tid:
20–30 min

Hvorfor:
Øke kunnskap og trigge nysgjerrighet gjennom å reflektere og ta stilling til spørsmål om moderne slaveri.

Tips 1: Hvis en deltaker står i et hjørne alene, er det fint at lederen stiller seg sammen med den, og roser den for at den turte å ta et standpunkt.

Tips 2: Oppfordre deltakerne til å ta et selvstendig valg, uten å snakke med de andre eller gå dit vennene går. Man kan ikke stille seg i midten.

Vurderingsøvelsene er den delen i dramaopplegget der deltakerne tar stilling til informasjon om moderne slaveri. I øvelsen får de mulighet til å reflektere over, dele og lytte til andres meninger. Læringen skjer i samtale om tematikken hvor lederen (evt. sammen med fagperson) legger til og formidler fakta og synspunkt underveis. Det som står skrevet i kursiv er et forslag til hva som kan deles.

NB: Denne delen er det lurt å lese seg opp på i forkant.

Vurderingsøvelsene inneholder hjørneøvelser og linjeøvelse.

HJØRNEØVELSE:

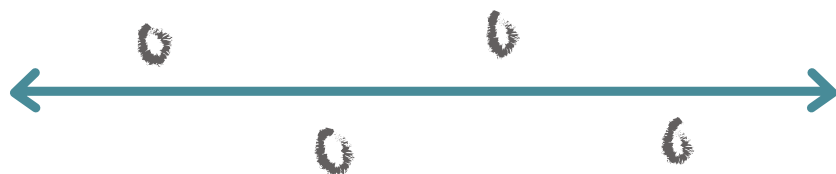
Lederen stiller et spørsmål som har 4 svaralternativer og peker ut hvilket hjørne som representerer de forskjellige svaralternativene. Deltakerne må dermed fysisk og i stillhet flytte seg til det alternativet de er mest enige med. Etter at de har snakket sammen i hjørnet, spør lederen enkelte om å begrunne valget sitt i plenum. Ett av de fire alternativene er alltid et «åpent hjørne», det betyr at de har et annet svar enn de andre 3 alternativene.

NB: Det kan være folk ønsker å bytte hjørne underveis, men ikke tillat dette før alle hjørnene har gitt sine begrunnelser. Det kan være interessant å høre hvorfor de ønsket å bytte hjørne.

LINJEØVELSE:

Deltakerne får et spørsmål der de svarer ved å plassere seg på en imaginær linje.

INNLEDNING

Leder starter med en innledning om hva moderne slaveri er. Bruk hele eller deler av denne teksten. På de fire spørsmålene som følger står det forslag til innledning, svar eller tilleggs kommentarer leder kan si.

Moderne slaveri er en av dagens raskest voksende kriminelle virksomheter og en av de største inntektskildene for organisert kriminalitet. Det globale næringslivet tjener milliarder av kroner årlig på tvangsarbeid.

Moderne slaveri brukes som en samlebetegnelse for grov utnyttelse av mennesker i sårbare situasjoner til egen fortjeneste og uten at menneskene har mulighet eller alternativer til å unngå utnyttelsen.

Man kan også kalle det for menneskehandel, som er betegnelsen som oftest brukes i Norge, og er omtalt i den norske straffeloven. Moderne slaveri-begrepet favner litt bredere og brukes i økende grad internasjonalt som en samlebetegnelse for ulike situasjoner med grov utnyttelse, kontroll og maktmisbruk.

Moderne slaveri kan være å bli utnyttet som barnesoldat eller tvinges til å fjerne eller selge kroppsorganer. Det kan være tvangsekteskap eller å bli tvunget til å selge sex eller utføre seksuelle handlinger, kanskje bli filmet og mot egen vilje ende opp på pornonettsider. Det kan dreie seg om tvangsarbeid der kvinner eller menn jobber for luselønn for å lage våre klær, der de knapt får pause og jobber nærmest som fanger på sin egen arbeidsplass. Det skjer innen gruvedrift, landbruk og fiskeri, og i rengjøring/hushjelpsarbeid, eller i fabrikker som produserer deler til mobilene våre. FNs menneskerettighetserklæring³ sier at alle former for slaveri og slavehandel er forbudt, men likevel skjer det i alle land i verden. Til og med i Norge kan du finne folk i slavelignende tilstander, underbetalt og utnyttet som arbeidskraft. Noen tvinges også til å selge narkotika eller begå kriminelle handlinger.

FØRSTE SPØRSMÅL

Leder innleder:

I 2006 anslo man at det var 4 millioner mennesker i verden som var utsatt for moderne slaveri, men i en rapport fra FN fra 2017, 11 år senere, kom det frem et annet tall.

HVOR MANGE MENNESKER LEVER I MODERNE SLAVERI IFØLGE RAPPORTEN FRA 2017?

Deltakerne får plassere seg på en linje som starter på 5 millioner, og ender på 60 millioner, (vis som en imaginær linje på bakken). Etter de har forflyttet seg, spør gjerne noen enkelte om å kommentere hvorfor de valgte det svaret.

Leder deler:

I en rapport fra 2017 anslår ILO (FNs arbeidsorganisasjon) og Global Slavery Index at 40.3 millioner mennesker lever i en eller annen form for moderne slaveri. Det er 1 av 200 personer i verden. Av disse utnyttet 25 millioner i tvangsarbeid (for eksempel i vareproduksjon og tvungen prostitusjon) mens 15 millioner lever i tvangsekteskap. Det er likevel viktig å huske på at siden moderne slaveri ofte foregår i det skjulte, er det vanskelig å tallfeste nøyaktig hvor mange som utnyttet (mørketallene er store).

³ https://lovdata.no/dokument/NL/lov/1999-05-21-30/KAPITTEL_spn-3#spn/a8

ANDRE SPØRSMÅL

Leder innleder:

Noen mennesker har større risiko for å bli utsatt for moderne slaveri enn andre. Nå skal du ta stilling til hvem du tror er mest utsatt.

HVEM HAR STØRST RISIKO FOR Å BLI UTSATT FOR MODERNE SLAVERI?

- a. Kvinner
- b. menn
- c. Barn
- d. Åpent hjørne/Et annet svar

Leder stiller spørsmålet og peker på hjørnet som representerer de forskjellige svaralternativene. Deretter gis det tegn til at de kan gå til det hjørne de mener er riktig.

Når de har valgt, be dem snakke sammen 2 og 2 og begrunne sitt valg. La deretter noen fra hvert hjørne begrunne sitt valg i plenum.

Leder deler:

Av de som blir utsatt for moderne slaveri er 71% kvinner og 29% menn, og av totalen er 25% barn. Det betyr at en av fire blant ofrene er barn og tre av fire er kvinner og jentebarn. Mangel på likestilling, tvang og vold fordi du er jente eller kvinne er utbredt. Et økende antall menn og gutter havner også i slaveri, spesielt innen produksjon av varer og i byggebransjen (f.eks. VM-stadion i Qatar).

Still dette oppfølgingsspørsmålet i plenum:

HVORFOR TROR DU KVINNER OG JENTER ER OVERREPRESENTERT I MODERNE SLAVERI?

TREDJE SPØRSMÅL

Når du stiller det tredje spørsmålet, bruk litt tid på å forklare hvert av svaralternativene. Bruk det du vil av informasjonen under ut fra hvor lang tid du har og hvor mye prat du ønsker før de tar et valg. Stå i det hjørnet som representerer svaret du legger frem, og gjenta til slutt før de velger.

Leder innleder:

Hvorfor finnes moderne slaveri i dag? Det finnes mange grunner. Jeg skal nå si noen av dem. Så skal dere velge hva dere tror er den viktigste grunnen til at slaveri skjer i dag.

HVA ER DEN VIKTIGSTE GRUNNEN TIL AT MODERNE SLAVERI SKJER I DAG?

Svaralternativ 1. Fattigdom, ulikhet og migrasjon

En av grunnene til at moderne slaveri skjer i dag er at det finnes mange mennesker i sårbare situasjoner.

Mennesker som lever i fattigdom, kan være desperate og oppleve uholdbare situasjoner. Hvis man er desperat, kan man lettere velge å si ja til en jobb med for liten eller ingen lønn og dårlige arbeidsforhold. Arbeidsmigranter og mennesker

på flukt er i sårbare situasjoner der de ofte ikke har noe annet valg enn å godta utnyttende vilkår. Dette tjener andre penger på. Tenk dere å ikke ha noen inntekt, og i tillegg ha ansvar for en familie med flere barn, eller stå i gjeld, mangle mat eller ordentlige boforhold. Mange steder er det i tillegg tørke eller flom på grunn av klimaendringer. Maten som finnes, kan da bli veldig dyr. Noen foreldre ser seg nødt til å tvangsgifte døtrene sine for å få en person mindre å forsørge. Mange jenter, ofte de med lite utdanning, lokkes med å få jobb, men plasseres i prostitusjon mens andre tjener penger på dem.

I land med mye fattigdom kan det ofte være stor mangel på jobber. Derfor kan fabrikkere lett si opp arbeidere som klager, da det alltid finnes nye arbeidere som vil ta jobben dersom noen ikke er fornøyd. Dårlig eller manglende lederskap og krig og uro i landet, kan føre til lite rettsvern for arbeidstakere. Kanskje er dommere og politi korrupte. Da har arbeiderne lite makt selv om de streiker, går til retten eller danner fagforeninger.

Teksten oppsummert:

- manglende inntekt og økonomisk desperasjon
- mangler utdanning, får derfor ikke gode jobber å leve av
- sult og tørke, miljøkriser og ødelagt livsgrunnlag
- høye mat- og levekostnader
- har en familie å forsørge
- står i gjeld til noen
- diskriminering av jenter, kvinner, enkelte samfunnsgrupper
- krig og konflikt
- menneskerettighetsbrudd
- dårlig lederskap i landet med korrupsjon eller diktatur
- arbeideres rettigheter blir ikke ivaretatt eller fagforeninger er ikke tillatt

Mener du at fattigdom, ulikhet og migrasjon er den viktigste grunnen til moderne slaveri, går du hit.

Svaralternativ 2. Det er lett å slippe «billig» unna på grunn av manglende straffeforfølgelse

En annen grunn til at moderne slaveri skjer i dag, er at det er liten risiko for å bli tatt. Selv om det finnes mange lover og menneskerettigheter, er det få av utnyttene som blir tatt. Noen av grunnene til dette er

- manglende bevissthet i samfunnet om problemet
- dårlig kapasitet og lite koordinering hos nasjonale og lokale myndigheter, og i politi- og rettssystemet
- manglende straffeforfølgelse pga. utilstrekkelige ressurser eller for lite vilje
- utfordringer ved å etterforske forhold på tvers av landegrenser
- krevende å finne nok beviser
- utbredt korrupsjon i offentlige systemer i flere land
- det er lønnsomt å utnytte mennesker: En vare kan kun selges én gang, et menneske kan selges om og om igjen ...

Mener du at manglende straffeforfølgelse og at det er lett å slippe billig unna er den viktigste grunnen for moderne slaveri, går du hit.

Svaralternativ 3. Menneskers grådighet og egoisme

En tredje grunn til at moderne slaveri skjer i dag, er menneskers grådighet og egoisme. Det kommer til syne gjennom at man

- *mener det er et for stort og komplisert problem å gjøre noe med*
- *tenker mest på seg og sitt og ikke på samfunnets beste*
- *ønsker å kjøpe varer og tjenester billigst mulig*
- *har liten eller ingen medfølelse med mennesker i sårbare situasjoner*
- *stiller ikke spørsmål ved arbeidsforholdene til de som har produsert varen*
- *er likegyldige til problemet*
- *som selskap ikke bryr seg, så lenge ikke myndigheter, media eller kunder bryr seg.*

Mener du at det er menneskers grådighet og egoisme som er den viktigste grunnen for moderne slaveri, går du hit.

Svaralternativ 4. Åpent hjørne/Et annet svar

Om du har et annet svar enn de som er nevnt, går du hit.

Leder gjentar spørsmålet og peker på hjørnene som representerer de forskjellige svaralternativene. Deretter gis det tegn til at de kan gå til det hjørnet de mener er riktig.

HVA ER DEN VIKTIGSTE GRUNNEN TIL AT MODERNE SLAVERI SKJER I DAG?

1. Fattigdom, ulikhet og migrasjon
2. Det er lett å slippe «billig» unna på grunn av manglende straffeforfølgelse
3. Grådighet og egoisme
4. Åpent hjørne/Et annet svar

Når de har valgt, be dem snakke sammen 2 og 2 og begrunne sitt valg.

La deretter noen fra hvert hjørne begrunne sitt valg i plenum.

Leder legger til:

Alle svaralternativene spiller inn på hvorfor moderne slaveri skjer i dag. De ulike grunnene vi har nevnt, henger tett sammen. Man kan stille seg spørsmålet: Om det ikke fantes noen å utnytte, hadde utnyttelsen da skjedd? Og om det ikke fantes noen som ønsket å utnytte andre, hadde utnyttelsen da skjedd? Menneskers grådighet og egoisme er en stor del av grunnen til at mennesker blir utnyttet, men også at det finnes mange mennesker i sårbare situasjoner og at det er for lett å slippe unna straff.

En viktig faktor er at selv om det ikke er etisk eller rettferdig, er det lønnsomt å drive med utnyttelse. De som utnytter andre, tjener mye på det. Selskaper jakter stadig på billig arbeidskraft. De ønsker å produsere varene sine med lavest mulig kostnad. Når de kan selge varene billigst mulig, er de konkurransedyktige og folk vil velge deres

produkter. I tillegg er det vi som forbrukere som ønsker å kjøpe de beste og mest populære varene for en billigst mulig penge. Hvor ofte stiller vi spørsmål om hvor varene egentlig kommer fra, hvordan råvarene er hentet ut og hvem det er som syr den sømmen, garver det skinnnet eller utfører arbeidet som skal til før vi har sluttproduktet mellom hendene.

FJERDE SPØRSMÅL

Når du stiller dette spørsmålet, bruk litt tid på å forklare hvert av svaralternativene. Bruk gjerne forslagene under. Stå i det hjørnet som representerer svaret du legger frem.

Leder innleder:

Hvordan kan noen mennesker velge å utnytte andre på denne måten? Man kan bli sint og overveldet av informasjonen, man kan føle seg maktesløs. Så hvordan kan egentlig moderne slaveri ta slutt? Hva kan vi gjøre?

HVA TROR DU ER DET MEST EFFEKTIVE VIRKEMIDDELET FOR Å STOPPE MODERNE SLAVERI?

1. **At vi engasjerer oss i organisasjoner som bekjemper moderne slaveri**
Still deg her dersom du tenker det mest effektive virkemiddelet er å jobbe sammen mot problemet i en organisasjon. Når man står sammen, har man en sterkere stemme til å påvirke politikere og samfunnet. Gjennom organisasjoner kan man øke kunnskap, belyse mulighetene og inspirere til innsats, slik at enkeltpersoner og grupper vet mer og engasjerer seg. Det endrer holdninger og har sprengkraft til å endre samfunn i det lange løp.
2. **At politikere lager gode lover og regler, strengere straffer og bedre systemer**
Still deg her dersom du tenker det mest effektive virkemiddelet er at menneskehandlere og kriminelle nettverk stilles til ansvar for sine handlinger. Og at næringsliv holdes ansvarlig. At straffene blir strengere og lover og regler blir bedre, og systemene for å opprettholde disse prioriteres og forberedes. I tillegg at straffene blir strengere. Politikere og styresmakter må se på mangler og grunnårsaker som gjør at utnyttelsen får skje. Deretter jobbe politisk for å forebygge dette.
3. **At vi begynner å bry oss mer om våre medmennesker**
Vi trenger å berøres på det personlige planet; - kjenne at vi virkelig bryr oss om folk som har det vondt og ta inn over oss at vi er del av urettferdige ordninger. Om vi bryr oss nok til å ta valg som kommer dem til gode, øker rettferdigheten i verden. Enten en har startet en organisasjon mot moderne slaveri eller er politiker med stor innflytelse, må det startes med en oppriktig medmenneskelighet.
4. **Åpent hjørne/Et annet svar**

Leder stiller spørsmålet og peker på hjørnene som representerer de forskjellige svaralternativene. Deretter gis det tegn til at de kan gå til det hjørnet de mener er riktig.

Når de har valgt, be dem snakke sammen 2 og 2 og begrunne sitt valg. La deretter noen fra hvert hjørne begrunne sitt valg i plenum.

Leder deler:

Også her henger alle svaralternativene sammen, alle trengs for å bekjempe moderne slaveri.

FNs bærekraftsmål legger også vekt på å forebygge moderne slaveri. Med sine 17 mål og mange delmål fokuserer de på arbeid for en mer bærekraftig verden. Mål 8.7 og 16.2 omtaler moderne slaveri spesielt, men mange av de andre målene er også viktige for å forebygge utnyttelse (målene om likestilling, utdanning, klimatiltak, og fred og rettferdighet)⁴.

Hvis barn og unge får utdanning og beskyttelse, kvinner og menn har verdige jobber de kan leve av, alle får økonomisk selvstendighet som gir frihet til å ta egne valg, likebehandling av alle folk er i tråd med menneskerettighetene, og alle får rett til å organisere seg, så vil utsatte grupper ikke lenger være nødt til å godta utnyttelse og det vil bli vanskeligere å utnytte de som nå er mest utsatt.

Det blir ikke slutt på moderne slaveri før verden får slutt på grunnårsakene. Arbeid for bærekraftig utvikling i verden (FN), og å minske sårbarhetsfaktorene er derfor noen av de aller viktigste måtene å bekjempe slaveri på.

Leder avslutter med:

Å stoppe moderne slaveri, kan virke som et for stort og umulig problem for oss. Men vi vet at mange i dag står opp mot utnyttelse, både de som er overleverere og mennesker rundt dem. Du og jeg kan ikke gjøre alt, men sammen kan vi gjøre mye. Du kan bety noe for et menneske med dine valg. Sammen kan vi bety mye for mange mennesker. Og dere er den neste generasjon. Det du får vite i dag, og hvordan du handler ut fra det du vet, er med på å forme deres felles fremtid og verden.

Vi kan se det på denne måten:

*«En elv består av mange dråper,
mange dråper kan danne en sterk strøm,
og en sterk strøm kan få elva til å renne i en ny retning.*

*På samme måte kan en god handling
bety en stor forskjell for et menneske,
mange gode handlinger
kan endre kursen i et samfunn,
og en ny kurs, har kraft til å endre hele samfunnet.
Det vi gjør, nytter.»*

⁴ <https://www.unodc.org/unodc/en/human-trafficking/sdgs.html>

FELLES FRYSBILDER

FELLES FRYSBILDER

Tid:
5–10 min

Hvorfor:
Bearbeide informasjonen fra vurderingsøvelsene, gjøre ordene mer konkret, sette seg inn i tematikken kroppslig.

Tips: Hvis man vil, kan man spille av rolig instrumental musikk for å få en annen stemning under øvelsen.

Ordene deltakerne skal lage frysborne av:

1. Urettferdighet, med tankereplikk
2. Protest, med «stopp-utnyttelsen» rop
3. Frihet, med frihets-rop

Leder innleder:

Store ord kan skape avstand, forvirring og motløshet. Noen ganger trenger vi å gjøre dem mer konkrete slik at vi lettere kan forstå hvordan en situasjon faktisk kan se ut. Nå skal vi konkretisere de store ordene ved å lage frysborne av dem.

Del deltakerne inn i 3 grupper. Gi ett ord til hver gruppe og forklar at de skal lage et felles frysborne av ordet du gir dem. Gi dem maks. 2 min. på å øve. Gå rundt å gi veiledning, nevnt også hva de skal legge til:

Når frysborne av urettferdighet vises, skal noen sette på en tanke-replikk som passer til.

Når frysborne av protest vises, skal de rope «Stopp utnyttelsen» i kor.

Når frysborne av frihet vises, skal de rope et selvalgt frihets-rop på likt.

Når alle gruppene er ferdige med å øve, viser de frysborne gruppevis etter hverandre. Først urettferdighet, så protest og til slutt frihet. Gi tydelig start- og stoppsignal så gruppen vet hvor lenge de skal stå og når de skal ha sin replikk/ sitt rop.

HOVEDDEL: UTNYTTTELSE I TEKSTILBRANSJEN

Behandlingen av dette temaet starter med en linjeøvelse før deltakerne veiledes i et rollespill. Deretter følger en refleksjonsdel, arbeid med løsningsforslag og til slutt en hjørneøvelse. Om du velger den korte versjonen kan du hoppe over linje- og hjørneøvelsen.

LINJEØVELSE

Tid:

5 min

Hvorfor:

Introduksjon til tematikk

Leder innleder:

De fleste land har en lovfestet minstelønn for arbeiderne sine. Dette er også en vedtatt retningslinje fra FN⁵. Men for mange arbeidere gir ikke landenes minstelønn nok å leve av eller verdige leveforhold. Derfor har flere fagforeninger og organisasjoner begynt å kreve «levelønn» for f.eks. fabrikkarbeider. En levelønn skal dekke arbeideres grunnleggende behov som mat, bosted, helseutgifter, utdanning, klær, transport og sparing. Dette anser vi som helt vanlige ting å ha råd til i Norge. Men ikke alle opplever å få lønn det går an å leve av. Her kommer et eksempel fra Europa, nærmere bestemt Bulgaria, på en fabrikk som produserer for Hugo Boss.

Hvis levelønnen i Bulgaria er 100 kr timen, hvor mye tror dere at arbeiderne som jobber for Hugo Boss får i timen?

Deltakerne får beskjed om å plassere seg på en linje som starter på 10 kr og ender på 100 kr. (Vis som en imaginær linje på bakken). Etter at de har forflyttet seg, spør noen hvilket tall de gjettet og hvorfor.

Leder deler:

Svaret er 22% av levelønn, altså i dette eksempelet 22 kroner timen. Det vil si at det de tjener kanskje dekker enkle mat og bosted, men ikke utdanning for barna, helseutgifter, transport, klær, eller sparing. I India og Bangladesh betales det 2-5 ganger mindre lønn i gjennomsnitt, enn det en arbeider og en familie trenger for å leve med verdighet⁶. Det er sannsynlig å tenke at dette også gjelder mange andre land som produserer klær. Dette er grov utnyttelse av mennesker, og skjer for å produsere klær som folk som deg og meg kjøper i butikken.

ROLLESPILL

«EN T-SKJORTES REISE»

Tid:

10 min

Hvorfor:

Leve seg inn i og få større forståelse for hvordan klesindustrien kan se ut.

Du trenger:

Manus til rollespill, skrevet ut og klippet opp. Se vedlegg.

Nå skal deltakerne spille et rollespill som illustrerer hvor mye penger som forsvinner til de forskjellige leddene i produksjonskjeden. Gjennom rollespillene følger vi en t-skjorte bakover i kjeden, fra den blir kjøpt til den blir sydd.

Under visningen skal deltakerne stå gruppevis etter nummeret som er utdelt, i en sirkel, så alle kan se alle. Gruppene må være klar til å vise sitt rollespill rett etter den forrige er ferdig. Når gruppen har vist, kan de sette seg i stillhet og følge med videre.

Etter rollespillet skriver lederen opp på en tavle eller et stort ark pengene som de forskjellige leddene i kjeden tjener på en t-skjorte. Dette går også an å skrive opp på forhånd, deretter vise til slutt.

Del inn i grupper ut fra hvor mange som trengs på hver del (angitt nedenfor). Hvis det er under 15 deltakere, kan noen grupper få to rollespill. Del ut lappene til hver gruppe, som du på forhånd har skrevet ut og klippet opp. Sørg for at gruppen forstår det som står på lappen og forklar det slik at gruppene ikke vet hva de andre skal gjøre. Legg merke til at gruppe 1 - 4 skal vises som rollespill og 5 og 6 har litt annerledes instruksjoner. La de få maks 5 min på å øve. Si ifra når tiden nærmer seg slutt.

⁵ <https://www.fn.no/om-fn/avtaler/arbeidsliv/ilo-konvensjoner>

⁶ Kilde: <https://cleanclothes.org/poverty-wages>

Teksten til fabrikkarbeiderne er hentet fra en rapport fra juli 2021 der 49 arbeidere som jobber for Nike, H&M og Primark i tre ulike land ble intervjuet om forholdene på arbeidsplassen deres.⁷

Leder innleder:

Nå skal vi følge en t-skjorte på veien fra kjøp til produksjon og se hvordan det kan se ut. Under visningen skal den ene gruppen overta etter den andre, som i en kjedereaksjon. Start stående og sett dere rett ned etter dere har vist.

Oversikt over gruppene:

Gruppe 1: Forbruker (2 stk.)

Gruppe 2: Klesbutikk (2 stk.)

Gruppe 3: Selskapet bak merkevaren (3 stk.)

Gruppe 4: Fabrikkeier (3 stk.)

Gruppe 5: Fabrikkarbeidere (3 - 5 stk.) Hvordan: Leses opp med innlevelse som om deltakeren er personen i teksten.

- a. Arbeider som produserer for H&M i Bangladesh (1 stk.)
- b. Arbeider som produserer for Primark i Kambodsja (1 stk.)
- c. Arbeider som produserer for H&M i Kambodsja (1 stk.)
- d. Tillegg om ønskelig: 2 tekster om arbeidere påvirket av covid-19 (2 stk.)

Gruppe 6: Myndighetene (4 - 10 stk.)

En demonstrasjon der noen representerer fabrikkarbeidere som protesterer, og en mindre gruppe representerer myndighetene som står med ryggen til. Demonstrasjonene skal også lage et kamprop som de skal si/rope.

Leder deler etter visning:

Pengene de forskjellige leddene tjener på en t-skjorte:⁸

Butikken tjener 122 kr pr. t-skjorte

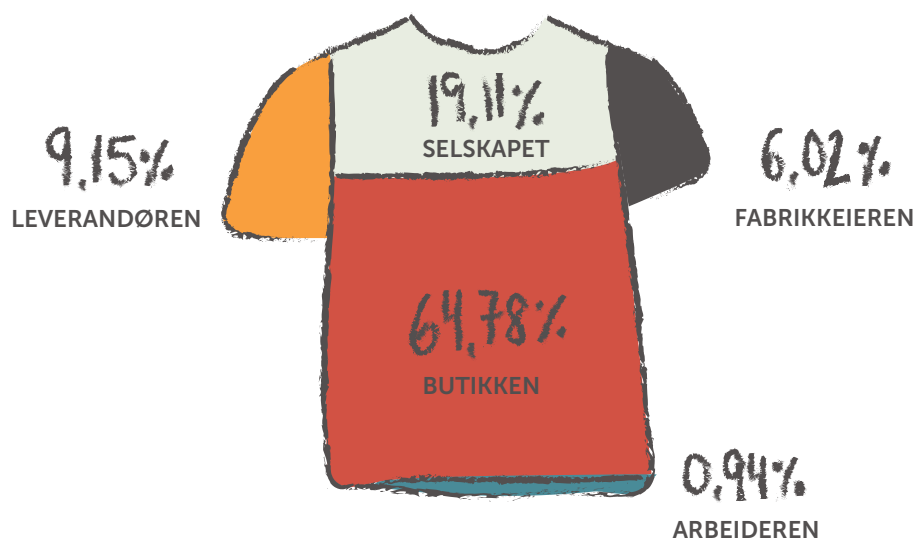
Selskapet tjener 36 kr pr. t-skjorte

Leverandør får 17,23 kr pr. t-skjorte

Fabrikkeierne får 11,34 kr pr. t-skjorte

Fabrikkarbeidere får 1,77 kr pr. t-skjorte

Dette er ikke en uttømmende liste. Leverandørkjeder består av mange ulike underleverandører, som hver for seg skal ha en viss fortjeneste. Pengene butikken tjener går for eksempel med på å dekke hele driften, altså de ansatte, lokaler og overskudd. Fabrikken har også utgifter til merkelapper, innpakning, tråd, leie, vedlikehold av maskiner, strøm, administrasjon osv.

⁷ Rapporten Breaking Point: https://cleanclothes.org/file-repository/breaking-point_report__layout-3.pdf/view

⁸ Tallene kan ha endret seg på grunn av valutasingninger, de er hentet fra <https://cleanclothes.org/poverty-wages>

REFLEKSJONSDEL

Tid:
5–10 min

Hvorfor:
Få deltakerne til å tenke over hva de har sett, hørt og vært med på-

Hvor:
Sitte gruppevis slik de satt etter visning.

Refleksjonsspørsmål:

*Hva tenker dere når dere hører hvor lite penger som går til de som syr?
Hva tenker dere når dere hører hvilke arbeidsforhold arbeiderne har?*
La de snakke sammen i gruppene deretter spør noen om de vil dele det de snakket om.

Hvilket av de ulike leddene i kleskjeden tenker du har ansvaret for at de som lagde t-skjorten har gode arbeidsforhold, verdig levelønn og ikke blir utnyttet?
La de snakke sammen kort. Deretter skal alle gruppene på likt peke på den gruppa de mener har størst ansvar.

Forbrukeren/du som kjøper t-skjorten
Butikken som solgte t-skjorten
Selskapet som designer og bestiller t-skjorten
Fabrikkeieren som produserer t- skjorten
Fabrikkarbeider som syr t-skjorten
Myndighetene i landet

Still spørsmålene:

*Hvem fikk flest pekefinger rettet mot seg?
Hvorfor pekte dere dit dere gjorde?
Hvordan oppleves det å peke ut noen/ å bli pekt på av noen?*

Refleksjonsspørsmål:

Hvorfor tror dere det er så mye utnyttelse i klesindustrien?

Leder deler:

Lederne av lokale fabrikker blir presset av selskaper som bestiller produksjon av klær. Fabrikker og underleverandører står i konkurranse med andre fabrikker i landet. De må produsere mest mulig på kortest mulig tid. I tillegg har landet sine krav om minstelønn, men dette sjekkes i varierende grad av myndigheter. Ofte har landene som produserer klær mange folk å ta av til arbeidet. De kan være arbeidsledige og derfor desperate. Derfor kan produsentene/fabrikkene utnytte sine ansatte og gi dem luselønn og dårlige arbeidsvilkår. Fabrikkene blir sjelden stilt til ansvar og enda sjeldnere får de bøter eller annen straff for det de gjør. Så lenge arbeiderne ikke blir hørt, ikke er organisert, eller ikke har lov til å organisere seg og forhandle om vilkårene, har fabrikkeierne makten.

Vårt høye forbruk bidrar til å holde liv i etterspørselen etter stadig nye klær og vi vil de skal være billige. Men selskapene som styrer moteindustrien og «fast fashion» og «ultra fast fashion» har et hovedansvar. De skaper en kultur av overforbruk med sine rabatter og salg «kjøp 3 betal for 2». De utnytter unges behov for å passe inn og være kule. Ultra fast fashion selger klær på nett til lave priser, som sendes rett hjem til kjøperne. Produsentene lanserer 1000 nye plagg i uken. Samtidig benytter de seg av underleverandører som ikke nødvendigvis respekterer arbeideres rettigheter og selv presses på grunn av prisjag og konkurranse. Det er mye snakk om at motebransjen er

en miljøverstering. Men hva med arbeidernes lønn og arbeidsforhold? I mange land har arbeidstakere krav på minstelønn, men den satsen er ofte ikke nok til å leve av, spesielt i bransjer som klesindustrien. ILO (FNs arbeidsorganisasjon) slår fast at arbeidere har grunnleggende rettigheter. Mange land har også nasjonale lover, men følger dem ikke nødvendigvis. Noen arbeidere kan få hjelp hvis de er fagorganisert. Noen land har også lovverk som burde vært fulgt. Alt dette kan være pressmidler for å få til endring.

Spørsmålet vi må stille oss er: Hva må å skje for å få en mer rettferdig klesindustri? Det skal vi teste ut nå.

LØSNINGSFORSLAG – FRA ANTIBILDE TIL IDEALBILDE

Tid:
20 min

Hvorfor:
Få dypere forståelse for fabrikkarbeiderne, lage frysbylde av dilemmaer, skape gjenkjennelighet, lete etter og reflektere over mulige løsninger, øve seg på å stå opp for rettferdighet.

Hvor:
Sitte i ring

Tips: La undertrykkelsen komme tydelig fram i frysbylde. Om deltakerne forstår problemet, er det lettere å lete etter løsninger. Situasjonen som vises, må på samme tid ikke være for fastlåst så det virker umulig å finne håp. Dette er en balanse som jobbes med gjennom hele øvelsen.

Her skal deltakerne leve seg inn i fabrikkarbeidernes situasjon og tenke ut og foreslå handlingsalternativer som finnes for personen. Deltakerne engasjeres til å komme med forslag til løsninger, deretter problematiseres forslagene, for så å lete etter flere. Målet er ikke å finne den beste løsningen, for i virkeligheten er løsningene sammensatte og alternativene varierer. Målet er å se at det finnes muligheter, selv når alt virker umulig. Det er derfor viktig at leder gir ros og tilbakemelding underveis på alle forslagene, selv om det viser seg å ikke være like lett i virkeligheten. På slutten av øvelsen får deltakerne utforske hvilke andre deler av kleskjeden som kan gjøre noe for å skape en mer rettferdig klesindustri.

NB: Si tydelig i fra at du kun ønsker ikke-voldelige løsningsforslag. Å oppfordre til voldsbruk er aldri ønskelig. Bilder som involverer direkte vold kan også være negativt for deltakere som har opplevd liknende situasjoner.

Be to frivillige om å komme opp og lage et bilde av undertrykkelse i klesindustrien. Gjerne en gutt som undertrykker og en jente som blir undertrykt, da dette ofte er tilfelle for arbeidere i tekstilindustrien. Det kan være lurt å velge noen du tenker er modne nok til å ta det på alvor og takle en slik posisjon godt. Det går også an å bruke en voksen som den undertrykte.

Frysbylde de lager kan starte som en av de siste bildene de lagde i rollespillet, eller et av eksemplene under.

Eksempelsituasjoner:

- Fabrikkarbeideren blir skjelt ut av sjefen for å ikke jobbe hardt nok.
- Sjefen har holdt tilbake lønnen hennes i flere måneder. Nå bønnfaller hun han om å få lønnen sin.
- Hun er svimmel, tørst, sulten og har vanskelighet med å puste, men sjefen gir henne ikke pause.

Be de to frivillige om å stå i frysbylde dere har valgt. La gjerne de andre deltakerne komme med forslag til endringer så bildet viser en tydelig undertrykkende situasjon. De skal stå i frys mens du prater, helt til du sier de kan slippe opp.

Leder står ved siden av frysbildet, stiller følgende spørsmål og prøver å engasjere deltakerne så de gir respons:

Er dere enig i at dette er et bilde på urettferdighet? (Ja)

Hvem blir undertrykt her? (Fabrikkarbeideren)

Hvem undertrykker? (Fabrikksjefen)

Ønsker vi at verden skal være slik? (Nei)

Hva skal vi gjøre da? Vi må handle ikke sant? Og bry oss? Vi må reagere? (Ja)

La oss rope «stopp» i kor. Idet jeg teller ned fra 3.

3,2,1 (Stopp!)

Deretter kan personene i frysilde slippe opp og stå vanlig

Det vi så nå, kaller vi et antibilde, et bilde på verden slik vi ikke ønsker den.

Nå skal vi lage et idealbilde. Et bilde på hvordan vi ønsker det skal ende.

Hva skal skje med den undertrykte og hva skal skje med undertrykkeren?

La de samme personene vise frysilde av et idealbilde, et bilde på slik de ønsker situasjonen skal ende. Spør om deltakerne har forslag, kommentarer eller justeringer. Målet er at idealbilde uttrykker en god, men også realistisk slutt som de fleste er enig i.

Leder deler:

Her ser vi en god slutt på problemet. Men hva var det som førte til at situasjonen ble endret fra et antibilde til et idealbilde? Hva er det første steget arbeideren kan ta for å bli fri fra utnyttelsen?

De samme personene blir bedt om å starte i antibilde, deretter lage et nytt bilde, som blir det første steget mot en løsning og en god slutt.

Deltakere kan komme med forslag, kommentarer og justeringer underveis, og flere roller kan legges til. Kommenter etter hvert løsningsforslag hva som kan funke bra og hva som kanskje funker mindre bra og hvorfor. Målet er ikke å finne «riktig svar», men å utforske og reflektere over ulike løsninger som kan ende i idealbilde.

Når de har jobbet frem 2 eller flere løsningsforslag kan det opprinnelige paret, vise frysildene i rekkefølge, fra antibilde til idealbilde, gjerne med tankereplikk. Deretter kan de sette seg.

En «tankereplikk» er en følelse eller tanke som passer til rollen, det kan være et ord eller en setning

Tips: De forskjellige løsningsforslagene kan vises av flere deltakere. På denne måten blir det synlig at det finnes mange mulige handlingsalternativer. Dette kan enten spilles ut eller lages frysbilder av, ut ifra hva deltakerne og leder ønsker.

Forslag til løsninger:

- si ifra til ledelsen
- organisere seg med andre i samme situasjon
- lese seg opp på sine rettigheter
- finne en fagforening som kan hjelpe
- si ifra til media/Amnesty International/myndigheter
- engasjere samfunnet, lage en debatt om bedring av arbeidsforhold
- lage en protestdemonstrasjon eller en massestreik
- flytte til et annet sted/et annet land
- prøve å finne eller skape en ny og bedre jobb

Leder stiller spørsmålet:

Hva hvis man kunne gjort noe et annet sted i kleskjeden, hvor ville dere gjort noe da?
La deltakerne snakke sammen to og to før du tar en delingsrunde i plenum.

Forslag til ytre tiltak som kan løse problemet:

- Amnesty/media/organisasjoner hjelpe, informere og støtte
- Ledere/folk med makt påvirke i riktig retning
- Strengere regler og straffer
- Spre kunnskap til alle ledd i kleskjeden
- Bedriftseiere/merkevarer og butikker tenke og handle mer etisk
- Forbrukere få mer kunnskap om hva som er etiske valg
- Forbrukere faktisk handle mer etiske, selv om det kanskje koster mer

HJØRNEØVELSE

Tid:

5–10 min

Hvorfor:

Reflektere over hva som er etisk

Leder innleder:

Nå skal vi gjøre en hjørneøvelse der dere skal reflektere over hva som er mest etisk. Men først vil jeg spørre dere om hva dere tenker etisk betyr?

La de som vil svare, legg til om nødvendig.

Still spørsmålet:

Hva betyr etisk?

Forslag til svar:

Det som er riktig, lov eller godt. Det som er ansvarlig, og som fører til bærekraftighet på lang sikt. Definisjon i Store norske leksikon: «Begreper som etikken studerer og anvender er: riktig og galt, tillatelig og utillatelig, god og dårlig.»⁹

Still spørsmålet:

Hva tenker du er mest etisk?

- a. Å alltid handle fairtrade/etisk merkede varer
- b. Å alltid handle brukt
- c. Å handle mindre
- d. Åpent hjørne/Et annet svar

Leder stiller spørsmålet og peker på hjørnet som representerer de forskjellige svaralternativene. Deretter gis det tegn til at de kan gå til det hjørne de mener er riktig.

Når de har valgt, be dem snakke sammen 2 og 2 og begrunne sitt valg.

La deretter noen fra hvert hjørne begrunne sitt valg i plenum.

Leder deler:

Ingen ønsker at de som lager det vi kjøper blir utnyttet i moderne slaveri. For å være litt mer sikker på at det ikke er utnyttelse, kan man for eksempel se etter sertifiseringer som er merket som etisk. Det kan være fairtrade, direct trade eller andre sertifiseringer (Utz og Svanemerket) som lover at arbeiderne lever under etiske forhold og levelig lønnsnivå. En annen ting man kan gjøre, er å unngå å kjøpe

⁹ <https://snl.no/etikkk>

så mye nytt. Man kan handle brukt eller fikse det som er ødelagt. Dette er også veldig bra for miljøet. Må man kjøpe nytt, er det bra å velge noe med lang holdbarhet.

Hva som er mest etisk kommer an på situasjon, og hva som betegnes som etisk er ulikt i forskjellige land. Kultur, verdier og overbevisninger spiller inn på hva et land tenker er etisk riktig å gjøre. Det er en av grunnene til at det er vanskelig å samarbeide med andre land. Det er ikke en quick fix å gjøre alt etisk. For det finnes veldig mange som tenker egen profitt og penger over menneskeverd og etikk, eller fraskriver seg ansvaret. Det som trengs er at flere jobber sammen for å skape gode løsninger på de etiske utfordringene mennesker står overfor i dag. Heldigvis har vi menneskerettighetene og bærekraftsmålene som de aller fleste land støtter opp om og har som felles plattform.

Flere av de store utfordringene verden står overfor, skyldes at vi har et for høyt forbruk av varer og tjenester. Siden 1990 har nordmenn doblet forbruket sitt.¹⁰ Dette er et argument for at det å handle og forbruke mindre - er mest etisk. Når man da må handle nytt, vær bevisst hvilken makt man har. Hver gang man handler, gir vi en stemme til hvilken verden man ønsker å leve i. Når vi velger etisk er vi faktisk med å gi verden et lite men viktig dytt i riktig retning.

¹⁰ <https://www.framtiden.no/tema/forbruk.html>

AVSLUTNING

**HVORDAN BEKJEMPE
MODERNE SLAVERI?**

Velg mellom «gruppeoppgave» eller «refleksjon i plenum».

Spørsmål deltakerne skal diskutere: (Finnes også i vedlegg)

A

HVORDAN KAN VI HJELPE
MENNESKER SOM LEVER I
MODERNE SLAVERI?

B

HVORDAN KAN VI SKAPE
ET STØRRE ENGASJEMENT
MOT MODERNE SLAVERI?

C

HVA KAN VI GJØRE
FOR Å FOREBYGGE
MODERNE SLAVERI?

D

HVORDAN KAN VI
TA BEVISSTE VALG SOM
FREMME RETTFERDIGHET
FOR MENNESKER?

REFLEKSJON I PLENUM

Tid:

5–10 min

Hvorfor:

Få deltakerne til å reflektere over
hva de kan gjøre for å bekjempe
moderne slaveri

Hvor:

Sitte i sirkel

Still ett og ett spørsmål. La deltakerne snakke med sidemannen om spørsmålene før du spør noen av dem kan dele. Legg til det som ikke blir nevnt, se under.

GRUPPEOPPGAVE

Tid:
15–20 min

Hvorfor:
Gi dem mulighet til å samarbeide, tenke ut og dele sine egne løsninger på bekjempelsen av moderne slaveri.

Du trenger:
Spørsmålene skrevet ut eller på skjerm/tavle (se vedlegg).
Del ut ark og penn til gruppene.

Tips: I vedlegg finnes oversikt over nettsider og hefter som kan være en ressurs til denne oppgaven.

Del inn i grupper på 3–5 stk. og gi hver gruppe et spørsmål hver.

La gruppene få maks. 5 min på å finne løsninger. Deretter skal gruppene dele for de andre deltakerne. Det kan være lurt å gi tidsbegrensning på for eksempel et minutt deling per gruppe. For at det skal bli fortløpende i prosessen, er det viktig at de har forstått spørsmålet, at de vet hvor de kan lete og at de vet hvor mye tid de har igjen. Presset på tid kan skape engasjement, men om det blir for lite tid kan det være lurt å gi dem mer.

Etter alle har delt kan lederen utdype, kommentere og legge til det som ikke ble nevnt. Se forslag under.

EKSEMPLER PÅ HVORDAN BEKJEMPE MODERNE SLAVERI:

Dette er en liste over handlingsalternativer som leder kan nevne og legge til underveis i øvelsene over eller oppsummere med til slutt.

BRY OSS MER

Skaffe oss mer kunnskap

- For eksempel fra videoer og dokumentarer om moderne slaveri eller møte fagpersoner
- Sette seg inn i åpenhetsloven – som forteller hvilke krav på informasjon man har som forbrukere

Lære å se kjennetegn på moderne slaveri/menneskehandel (se vedlegg)

- Hvis man ser noe man tror kan være utnyttning, kan man ringe til nødtelefon for menneskehandel. Det beste er å be en voksen om å gjøre det. Det anbefales ikke å ringe til politiet, men heller la en hjelpeinstans ta saken videre. De kan gi personen nødvendig beskyttelse, støtte og hjelp.
- Hjelpeinstanser:
  - Frelsesarmeen, Caritas Ressurssenter, Kirkens Bymisjon.
  - ROSA gir bistand til personer utsatt for menneskehandel, se rosa-help.no
- Mer informasjon om menneskehandel finnes på menneskertilsalgs.no

Dele kunnskapen med andre

- I sosiale medier, følg og del kunnskap som sprer bevissthet om og legger press på klesindustrien, f.eks. gjennom hashtagger som: #whomademyclothes, #moderneslaveri, #humantrafficking, #globaluke
- Bli med på aktuelle kampanjer, for eksempel fra organisasjonen Framtiden i våre hender
- Være med på demonstrasjoner, for eksempel Walk for Freedom i regi av A21
- Lage et event og invitere nøkkelpersoner til å dele om moderne slaveri

Ta hensyn

- Vær vennlig med andre mennesker, man vet aldri hva de står i
- Spør om du mistenker at andre har det tøft
- Be! Be om beskyttelse for mennesker i sårbare situasjoner, be for alle som utnyttes i slaveri i dag og be om at vi sammen må klare å bekjempe moderne slaveri.

FOREBYGGE

Som forbruker

- Vær bevisst når du kjøper nye varer, se etter fair trade, Utz og Svanemerket og kjøp holdbare ting
  - Kjøp brukt når du kan
  - Forsøke å fikse ting og klær som er ødelagt, sjekk for eksempel hashtaggen #fikse-fredag på instagram
  - Handle mindre, stille deg selv spørsmålet «trenger jeg det egentlig»?
  - Tenke: «Hver gang jeg handler, gir jeg en stemme til hvilken verden jeg ønsker å leve i.»
- Gi penger og støtt organisasjoner som jobber med å avskaffe slaveriet og bygge en mer rettferdig verden. Prosjekter som gir folk i fattigdom utdanning og mer å leve av gir dem mindre i risiko for å bli utnyttet.

STØTT, FØLG OG BLI MED I ORGANISASJONER SOM JOBBER MOT MODERNE SLAVERI

- Slik som: lightup Norway, Hope for Justice, A21, KFUK-KFUM, Changemaker, Framtiden i våre hender, Fair&Square, Others, Strømmestiftelsen, Frelsesarmeen, SHE=Precious, Caritas Norge, Kirkens Nødhjelp, og andre.

FRYSBILDEØVELSE

Dette er en visning innad i gruppen.

Tid:

3–5 min

Hvorfor:

Oppsummere det de har lært, gjenta og sette fokus på håpet.

Velg ett av antibildene deltakerne har arbeidet med og la noen frivillige komme fram og vise dette. Be dem bevege seg sakte over i «neste steg» og til slutt ende med et «idealbilde», slik vi ønsker det skal ende. Be dem si en tankereplikk som passer til det siste bildet. La dem stå i noen sekunder før de slipper opp.

Eksempel på setninger:

Er dette virkelig sant?

Takk, jeg hadde nesten gitt opp håpet

Jeg føler meg sett og tatt på alvor

Endelig har jeg en rettferdig lønn

Det finnes folk som virkelig bryr seg

Stopp utnyttelsen

Om leder ønsker, kan dette avsluttes med en bønn.

Ferdig skrevne bøkker om temaet finnes på

globaluke.no

Del gjerne bilder eller film (med deltakernes godkjenning) fra denne visningen i din sammenheng eller på sosiale medier under hashtaggen #globaluke.

Tips: Hvis du får for lite tid til slutt, kan du be deltakerne vise et siste frys-bilde av ordet Rettferdighet som en oppsummering på det man har lært. Forklar at alle skal lage et frys-bilde på likt innen du teller ned fra 5. Si ordet «rettferdighet», tell ned, og la de stå i frys en stund. Be dem si/rope i kor: «Stopp utnyttelsen!» i frys-bildet.

EVALUERING OG VIKTIG INFORMASJON

Tid:

3–5 min

Hvorfor:

Sette ord på sine opplevelser og tanker.

Still disse spørsmålene til slutt. Be folk sette seg, senke skuldrene og inviter dem til å dele ærlig.

- *Hva sitter du igjen med etter det du har vært med på?*
- *Hvilke øvelser eller oppgaver likte du best og hvorfor?*
- *Hva gjorde mest inntrykk?*
- *Kan du mer om moderne slaveri nå enn før dette dramaopplegget?*
- *Er det noe du får lyst til å gjøre for å bekjempe moderne slaveri?*

Hvor:

I sirkel

Viktig informasjon til leder:

La deltakerne få høre at det er viktig å snakke med noen om dette gjorde litt ekstra inntrykk på dem og de føler seg triste og nedtrykt etterpå. Det er naturlig å føle mye forskjellig etter man har hørt om noe som er urettferdig, både sinne, tristhet og oppgitthet. Det beste er når det fører til engasjement. Men i noen tilfeller kan det oppleves for stort og vondt, og derfor være for tungt å bære alene. Noen kan kanskje kjenne seg igjen i former for utnyttelse eller krenkelses. Derfor er det klokt å trø varsomt og formidle at det er tilgjengelige og trygge folk å snakke med om en føler litt ekstra på dette. Du kan nevne hjelpetelefoner som en mulighet, telefonnumre finner du i vedlegg.

Leder kan si:

Om dette har trigget vonde følelser og du kanskje kjenner at noe er blitt litt vanskelig for deg, ta kontakt med noen du er trygg på eller fagpersoner. Noen ganger kan det være ting føles tungt, som trenger å settes ord på for at man kan gå videre. Ikke vær redd for å ta kontakt for en prat.

VISNING FOR ANDRE

Dette er et frivillig tillegg til dramaopplegget som kan brukes for å vise frem det man har lært i en større sammenheng.

Tid:
20 min

Hvorfor:
Deltakerne får bearbeidet det de har lært og øvd seg på å formidle det videre som et dramastykke.

Du trenger:
Et publikum og en anledning å vise det frem.

Tips 1: Hvis deltakerne vil, kan de legge inn korte spillsekvenser i frys-bildene, der de spiller ut litt av hva rollene kunne ha sagt og gjort i situasjonen.

Tips 2: Hvis dere vil lage et mer omfattende rollespill, finnes det sanne historier på globaluke.no eller menneskertilsalgs.no dere kan ta inspirasjon fra.

Leder kan engasjere hele gruppen, eller velge 3 - 5 deltagere som skal samarbeide om å lage et dramastykke. Det finnes mange måter å gjøre en visning på. Oppsettet under er basert på det deltakerne har vært gjennom i dramaopplegget og er ment som et forslag.

Lag en visning av frysbildene de har laget, som beskrevet i «Visning». Legg til faktadel og tankereplikker under og mellom hvert frys-bilde. La deltakerne selv finne ut hva faktadelen skal inneholde. Det er god læring i å bearbeide og viderefremde det de har hørt.

Eksempel på gangen i visningen:

- Fakta: Om moderne slaveri og omfanget av problemet (1–2 stk.)
- Frys-bilde 1: Et antibilde med tanke-replikker (2–5 stk.)
- Fakta: Om moderne slaveri og omfanget av problemet (1–2 stk.)
- Frys-bilde 2: Situasjonen tilspisser seg, vises i frys-bilde (2–5 stk.)
- Publikum engasjeres til å rope STOPP! (1–2 stk.)
- Spørsmål: Hvem har ansvaret, og hva vi kan gjøre (1–2 stk.)
- Publikum engasjeres til å komme med forslag, deltakerne viser så sitt forslag (1–2 stk.)
- Frys-bilde 3: Første steget til idealbilde med tankereplikk (2–5 stk.)
- Frys-bilde 4: Det andre steget til idealbilde (2–5 stk.)
- Frys-bilde 5: Idealbilde, slik vi ønsker situasjonen skal ende (2–5. stk.)
- Felles frys-bilde: Avslutte med et felles frys-bilde av ordet «Frihet» (Alle deltakerne)
- Les et dikt eller et sitat, be en bønn eller fremfør en sang om håp.

SLUTTORD

Jeg håper du og din sammenheng får gjennomført dette dramaopplegget på en god måte, og at dere får mye utbytte av det. Det kan likevel hende du sitter med en følelse av at ressursen virker overveldende. Kanskje tematikken og drama som metode er ukjent for deg. Det kan virke skummelt å gjøre noe som er nytt for en. Men jeg oppfordrer deg: Hvis du har lyst til å prøve det, så gjør det! Det vil kanskje ikke gå akkurat slik du hadde planlagt, men det blir uansett læring å ta med seg. Det kan være vanskelig å se for seg øvelsene i hodet og man vet ikke akkurat hvordan det blir før man har prøvd det ut. Prøv deg frem, øv godt, test det ut og gjør ditt beste, så tror jeg deltakerne vil få mye ut av det!

Det har vært en lærerik og spennende reise for meg å få lage dette dramaopplegget om moderne slaveri. Jeg er veldig takknemlig for at jeg fikk mulighet til å utvikle dette og for all den gode hjelpen og støtten jeg har fått underveis. Jeg har lært masse og håper du som tar det i bruk, får oppleve det like givende som jeg gjorde. Opplevelsen jeg sitter igjen med er at ungdom bærer på mye potensiale og engasjement. Ved hjelp av gode læringsverktøy og litt øvelse, kan de bli bedre rustet til å gå ut og løse morgendagens problemer. I vårt samfunn, som synes å bli stadig mer polarisert og individfokusert, er det viktigere enn noen gang å fremme medfølelse og omsorg for medmennesker. Det tror jeg drama som metode muliggjør. Ved å ta i bruk denne ressursen er du en av dråpene som kan skape en større bevissthet og en ny kurs i framtidens samfunn.

«En elv består av mange dråper,
mange dråper kan danne en sterk strøm,
og en sterk strøm kan få elva til å renne i en ny retning.

På samme måte kan en god handling
bety en stor forskjell for et menneske,
mange gode handlinger
kan endre kursen i et samfunn,
og en ny kurs, har kraft til å endre hele samfunnet.

Det vi gjør, nytter.»

– Maj Helene Bekkevold

Lykke til! Fra dramapedagog Maj Helene Bekkevold.